

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Ga gewoon weg'

Protestleuzen in het Soedan van 2019

Roset, C.; Abdulrahman, M.

Publication date

2019

Document Version

Author accepted manuscript

Published in

ZemZem

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Roset, C., & Abdulrahman, M. (2019). 'Ga gewoon weg': Protestleuzen in het Soedan van 2019. *ZemZem*, 15(2), 18-28. <https://www.zemzemtijdschrift.nl/2019/12/ga-gewoon-weg-protestleuzen-in-het-soedan-van-2019/>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

‘Ga gewoon weg’ Protestleuzen in het Soedan van 2019

Caroline Roset en Mohammed Abdulrahman

Waar Soedanese protestleuzen in de vorige eeuw in het gedragen Standaardarabisch waren geformuleerd, zijn ze nu ‘Soedanezer’ dan ooit. Volgens Mohammed Abdulrahman en Caroline Roset, die de ontwikkelingen in Soedan op de voet volgen, heeft de lokale, Soedanees-Arabische aard van de leuzen bijgedragen aan de aantrekkingskracht van de protesten dit jaar.

Een greep uit Facebook:

‘Op 17 januari is er een protestmars.’

- ‘Ga gewoon weg.’

Beelden van gewonden in een ziekenhuis in Omdurman.

- ‘Ga gewoon weg.’

‘Hey bro, Al-Bashir heeft de noodtoestand uitgeroepen.’

- ‘Ga gewoon weg.’

Begin januari 2019 werd de leus *tasguṭ bass* ‘ga gewoon weg’¹ buitengewoon populair in Soedan. De slogan werd niet alleen talloze malen geroepen en gezien tijdens de groeiende protesten in het land, maar had op Facebook ook de plaats van een *like* ingenomen, leek ‘amen’ te betekenen en tegelijk een hippe groet te zijn geworden. Deze leus - door de New York Times mooi vertaald als *just fall, that’s all*² - had in eerste instantie vooral betrekking op Omar al-Bashir. Nadat hij bijna dertig jaar staatshoofd van Soedan was geweest, hadden de meeste Soedanezen genoeg van hem: hij moest ‘gewoon weg’.

Soedanese burgers klaagden al jaren over de slechte economische situatie, de grote ongelijkheid, het gebrek aan vrijheid en de manier waarop de islamistisch-militaire regering het land bestuurde. De autoriteiten waren echter machtig en meedogenloos, dus oppositie was levensgevaarlijk en daarom marginaal. Maar toen in november 2018 de Soedanese pond voor de zoveelste keer devalueerde en de prijzen van basale levensbehoeften nog slechter betaalbaar werden dan ze al waren, werd het menens. De protesten begonnen in december 2018 met name in Atbara, een stad ten noordwesten van de hoofdstad Khartoem. Eind december bereikte de opstand ook de hoofdstad. De gewone Soedanees had niets meer te verliezen, ging de straat op en *tasguṭ bass* ‘ga gewoon weg’ was geboren.

sharagat sharagat ‘atbara maragat

‘Opgerezen opgerezen, Atbara is naar buiten getreden.’³

maragna maragna, didd an-nās as-sarago ‘aragna

‘We zijn opgerezen tegen degenen die ons zweet [harde werk] hebben gestolen.’

Protestleuzen en context

Overal ter wereld staan leuzen bol van de symbolen en impliciete verwijzingen. Het zijn bij uitstek taaluitingen waar je niet alleen talenkennis voor nodig hebt, maar om ze goed te kunnen begrijpen moet je ook op de hoogte zijn van de actuele en meestal lokale context. Denk bijvoorbeeld aan de klimaatleus ‘Als het klimaat een bank was, dan was het al gered’. Daar zit een impliciete verwijzing in naar de bankencrisis van ongeveer tien jaar geleden; een referentie die over een paar decennia misschien niet meer zo direct herkenbaar zal zijn als nu.

De protesten in Soedan begonnen afgelopen december 2018 en januari 2019 met relatief kleine groepen mensen die de straat op gingen. Afgezien van de Soedanees-Arabische leus *tasguṭ bass* riepen de demonstranten in eerste instantie leuzen in het Standaardarabisch, een formele taal die mensen op school leren. Deze werden eerder gebruikt bij de verschillende Soedanese machtswisselingen van de vorige eeuw, de laatste in de jaren 80, zoals:

hurriyya, salām wa ‘adāla, ath-thawra khiyār ash-sha ‘b
‘Vrijheid, vrede en rechtvaardigheid, de revolutie is de keuze van het volk.’

En de beroemde leus van de Arabische Lente zoals die recent in verschillende Arabische landen was te horen:

ash-sha ‘b yurīd isqāṭ an-nizām
‘Het volk wil dat de regering aftreedt.’

Verschillende militieën probeerden deze eerste, nog relatief kleine protesten in te dammen, niet alleen met traangas en rubberkogels, maar ook door met scherp te schieten en te martelen. Al-Bashir riep op 21 februari de noodtoestand uit. Er vielen tientallen doden en gewonden, maar de demonstranten gaven niet op en dreigden:

maragna maragna, didd an-nās al-katalo waladna
‘We zijn naar buiten getreden tegen degenen die onze zoon hebben gedood.’

Steeds meer dialect

De Soedanezen leken juist gemotiveerder te raken door het soms nietsontziende optreden van het leger, en de protesten zwollen aan in januari, februari en maart 2019. En voor het eerst in een Soedanese revolutie verschenen er steeds meer leuzen die niet in het gedragen Standaardarabisch waren geformuleerd, maar in het Soedanees-Arabische dialect. Zoals alle Arabische spreektaal wijkt het Soedanees-Arabisch behoorlijk af van het Standaardarabisch. Maar Soedanezen konden er wel treffender slogans mee maken die beter uitdrukking gaven aan hun gedachten dan in een relatief kunstmatige schrijftaal als het Standaardarabisch. Deze keer waren de leuzen niet door een intellectuele elite bedacht maar spontaan bij de opstandige burgers opgekomen, recht uit het hart, in de moedertaal en gemeenschappelijke taal van de meeste Soedanezen: het Soedanees-Arabisch.

De hieronder gegeven, meest gebruikte slogans bevatten typisch Soedanees vocabulaire, zoals *kōz*, meervoud *kīzān* ‘islamist’, in de loop van de tijd een scheldwoord geworden door het despotisme van de islamisten in de Soedaneese regering; *zōl* ‘iemand’ en *al-lēla* ‘vandaag’. Maar ook uit de zinswendingen, de grammatica van bijvoorbeeld ontkenningen en vervoegingen, en de uitspraak, zoals *g* voor de Standaardarabische foneem *q*, zijn kenmerkend voor het Soedanees-Arabisch.

ayy^e kōz nadūsū dōs, ma binkhāf ma binkhāf

‘Elke islamist verpletteren we helemaal, we zijn niet bang, we zijn niet bang.’

at-ṭalga ma bitkitil, baktal sakkāt az-zōl

‘Een schot is niet dodelijk, maar doodt het zwijgen van de burger.’

ruṣṣ al-asākīr ruṣṣ, al-lēla tasguṭ bass

‘Met hoevelen jullie militairen je ook opstellen, vandaag nog ga je weg.’

tasguṭ tasguṭ bass, kida bi-lwāḍiḥ ma bi-ddass

‘Je gaat weg, je gaat gewoon weg, overduidelijk en niet heimelijk.’

Juist door die onomwonden verwoordingen van opgehoopte frustraties in de *lingua franca* die het multi-etnische en -talige land kent, leken Soedanezen van alle rangen en standen zich aangesproken te voelen. Het Soedanees-Arabisch appelleert in die rol immers sterker aan eenheid en solidariteit onder Soedanezen dan het Standaardarabisch, dat niemand als moedertaal spreekt. Burgers stroomden dan ook in enorme aantallen toe, waardoor wij veronderstellen dat het gebruik van de lokale maar rake taal bij heeft gedragen aan de massaliteit van de revolutie. Dat er steeds meer dialect wordt gebruikt in domeinen waar tot voor kort het Standaardarabisch domineerde, sluit aan bij een trend die zich in de hele Arabische wereld lijkt te voltrekken.⁴ De hoge vlucht die sociale media hebben genomen, waarop veel in dialect wordt gechat, wordt door onderzoekers vaak aangewezen als katalysator van deze ontwikkeling.⁵

Aftreden al-Bashir

Inmiddels kwamen er ook demonstranten van ver buiten Khartoem en zelfs van buiten Soedan naar het centrum van de hoofdstad, sloten zich aan en vormden menigtes van honderdduizenden betogers. Vanaf begin april 2019 hadden zich duizenden Soedanezen verzameld in een sit-in bij het militair hoofdkwartier in het centrum. Op 11 april trad Al-Bashir af, maar hij werd direct erna door een andere militair opgevolgd en nog een dag later door een derde militair, Mohammed Hamdan Dagalo, bijgenaamd Hemedti.

Enerzijds waren de Soedanezen blij, vol hoop en trots dat Al-Bashir door massaal en vreedzaam protest was afgetreden, maar ontevreden dat nog steeds een militair de macht had. Hier en daar viel nog *tasguṭ tāni* ‘ga nogmaals weg’ en *tasguṭ tālit* ‘ga voor de derde keer weg’ te horen, en *tasguṭ bass* gold nu niet meer voor Al-Bashir, maar voor het regime. Toch raakte *tasguṭ bass* sindsdien uit de mode als belangrijkste slogan en werd vervangen door

madaniyya ‘burger’ of ‘civiel’, want dat was wat de opstandelingen wilden: een burgerlijke en geen religieuze of militaire regering. Op sociale media werd het woord vaak als *madaniyyaaaawwww* geschreven om uit te drukken hoe het klinkt als veel mensen dat tegelijkertijd hard roepen.

Euforie bij militair hoofdkwartier

Na het aftreden van Al-Bashir volhardden de Soedanezen niet alleen in grootschalige demonstraties maar ook in een massale sit-in bij het militaire hoofdkwartier in Khartoem. Verschillende sociale media werden regelmatig geblokkeerd en de elektriciteit afgesloten. Er werd bovendien bij vlagen geprobeerd om de opstanden te onderdrukken door het beschieten, doden, martelen en verkrachten van demonstranten, inclusief kinderen en te hulp schietende artsen. Desondanks hielden de Soedanese burgers vol, staakten en protesteerden verder, zonder enige vorm van geweld of plundering.

sagaṭat ma sagaṭat ṣabbīnaha

‘Afgetreden of niet, we houden [de revolutie] vol.’

Het deelwoord *ṣabb* dat in deze leus zit en dat letterlijk ‘schenkend’ of ‘gietend’ betekent, staat in het modern Soedanees-Arabisch voor gegoten en uitgehard cement in figuurlijke zin, dus voor uiterst standvastig.

silmiyya, didd al-ḥaramiyya

‘Vreedzaam, tegen de dieven.’

Sinds het aftreden van Al-Bashir heerste met name tijdens de massale sit-in bij het militair hoofdkwartier ook een ongekend sterk gevoel van hoop en vreugde. Burgers die elkaar niet kenden, deelden eten, drinken en andere benodigdheden en overnachtten ter plekke. Bemiddelde Soedanezen, ook vanuit het buitenland, doneerden geld om de vreedzame revolutie te steunen. Er ontstond een festivalachtige sfeer op het terrein van de sit-in, waar gezinnen bij wijze van familie-uitje naartoe gingen. Activisten groepeerden zich. Er was bijvoorbeeld een hoek feministen en een hoek Darfur-activisten, en bijna iedereen zong, niet per se met rebelse doeleinden. Er werden prullaria zoals met slogans bedrukte T-shirts verkocht, verse thee, en meer:

ya akhwānna shāy, ash-shāy bi-ḡāy

shāy ma ‘ādi, shāy kofti kamān

fī moya ṣahha, wa ma ‘u kēka

‘Jongens, thee, hier is thee!

Geen gewone thee, ook Kofti-thee [een duur merk].

En er is mineraalwater en cake.’

De laatste tekst is een spontaan bedacht liedje door drie jonge Soedanese mannen tijdens de sit-in. Hoewel het inhoudelijk niets met de revolutie te maken had, werd het geassocieerd met

de vrolijke stemming die er heerste. Het liedje werd een hit die op feesten en in auto's werd gezongen, tot in de Golfstaten aan toe, en het wordt nu in reclame voor thee gebruikt.

De bij vlagen euforische feeststemming leidde tot grote creativiteit. De populaire Soedanese rapper Ayman Mao, bekend om zijn politiek-kritische teksten, vloog naar Khartoem vanuit zijn woonplaats in de Verenigde Staten om de sit-in luister bij te zetten. De komiek Dasis Man werd een ster met zijn vele *drills* zoals die in het leger worden gebruikt, maar dan met satirische teksten en inclusief straattaal, zoals blijkt uit de volgende twee voorbeelden.

shaffāta ḡo, bolīs ḡara

kandāka ḡa, bolīs ḡara

‘Er kwamen straatjongens aan en de politie rende weg

Er kwam een *kandāka* aan en de politie rende weg.’

Shaffāta is Soedanees-Arabisch voor stoere straatjongens en een *kandāka* is de naam voor een Nubische koningin van het oude Soedan, symbool voor de krachtige Soedanese vrouw.

al-ḡēsh baḡibb al-ḡarḡara

sawratna di ma-btagdara

‘Het leger houdt van lariumkoek

Onze revolutie kun je niet verslaan.’

Mensen die het terrein van de sit-in op wilden, werden door officieuze bewakers gefouilleerd. Alleen niet op de vernederende manier waarop de officiële militairen dat zouden doen, maar terwijl de jonge ad hoc-bewakers onder andere zongen:

irfa ‘īdak fōg, at-taftīsh bi-zzōg

‘Doe je armen omhoog, je wordt gefouilleerd zoals je wil.’

Bloedbad

Op 3 juni 2019 werd een bruut einde gemaakt aan de euforie: grote aantallen leden van de Rapid Support Forces, velen van buiten Khartoem gehaald, voerden een gewelddadige aanval uit op de sit-in en de protestenmarsen, door met scherp op de vreedzame demonstranten te schieten, als ook door bedreiging, vernedering, marteling en verkrachting. Er vielen meer dan honderd doden en honderden gewonden. De Afrikaanse Unie schorste Soedan als lid wegens het buitensporige geweld van die dag. Het internet in Soedan was op 3 juni en nog weken daarna platgelegd zodat de Soedanezen elkaar moeizaam konden informeren en de gruwelijke beelden pas veel later de rest van de wereld over gingen. Tegen die tijd was de sit-in bij het hoofdkwartier weg, de geschilderde leuzen en de magie verdwenen, en het verdriet was - en is - groot.

In de weken erna rouwden de Soedanezen en er werd verder gedemonstreerd, maar in mindere mate.

umm ash-shahīd ummi, damm ash-shahīd dammi

‘De moeder van de martelaar is mijn moeder, het bloed van de martelaar is mijn bloed.’

De leus *madaniyya* ‘civiel’ bleef onverminderd populair en nam zelfs de plaats in van ‘revolutie’ in een van de bekendste slogans:

hurriyya, salām wa ‘adāla, madaniyya khiyār ash-sha ‘b

‘Vrijheid, vrede en rechtvaardigheid, civiel is de keuze van het volk.’

Op 29 juli werden er nog vier middelbare scholieren doodgeschoten bij een demonstratie. Maar begin augustus is er een grondwettelijke verklaring opgemaakt door de militaire raad en de oppositie. Daarin zijn afspraken gemaakt over een driejarige overgangsregering van militairen en burgers, die momenteel gevormd is. De Soedanezen blijven kritisch, want het is onduidelijk hoeveel macht de militairen in praktijk zullen behouden. *madaniyyaaaaawwwww!*

Mohammed Abdulrahman is journalist en schrijver uit Soedan en woont nu in Nederland. Hij was van 19 april tot 19 mei 2019 in Soedan, is actief bij de protesten en verschillende hervormingsbewegingen in Soedan betrokken en voorzitter van Sudan Bukra, het televisiestation dat in februari 2019 is opgericht als spreekbuis van de Sudanese Professionals Association. Hij heeft gesprekken gehad over de protesten met leden van de Tweede Kamer, het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de Europese Commissie, BBC, Deutsche Welle, al-Jazeera, al-Arabiyya, al-Hura en France 24. Momenteel documenteert hij de opstanden voor het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

Caroline Roset is docent Arabisch aan de Universiteit van Amsterdam en dialectoloog Arabisch, gepromoveerd op een variant van het Soedanees-Arabisch.

De leuzen in dit artikel zijn voornamelijk verzameld via Facebook, Whatsapp, tv en tijdens Abdulrahmans verblijf in Khartoem tijdens de protesten in april en mei van dit jaar.

-----

suggesties voor streamers:

‘Juist door die onomwonden taal leken alle Soedanezen zich aangesproken te voelen’

‘Het leger houdt van lariekoek’

---

1 Vertaling van *tasgut bass* in “Protesten Soedan gaan door ondanks verbod en hard politieoptreden,” *Afrika Nieuws*, 2 maart 2019, voor het laatst geraadpleegd op 7 augustus 2019 via <https://afrika-nieuws.nl/protesten-soedan-gaan-door-ondanks-verbod-en-hard-politieoptreden/>.

---

2 Joseph Goldstein, “Sudan’s President Seized Power in 1989. Now Protesters Have a Simple Demand: ‘Just Fall, That’s All’”, *The New York Times*, 7 april 2019, voor het laatst geraadpleegd op 22 september 2019 via www.nytimes.com/2019/04/07/world/africa/sudan-protests-al-bashir.html.

3 Er zijn geen spellingsregels voor het schrijven van Arabisch in dialect in Arabisch schrift, zodat schrijfwijze inconsequent kan lijken. Om (enigszins) recht te doen aan het ritme, rijm en de Soedanese aard van de leuzen, is de cursief gedrukte transcriptie in dit artikel aangepast aan de Soedanees-Arabische uitspraak ervan. De vertalingen zijn vrij letterlijk.

4 Onder andere: Manfred Woidich, “Von der wörtlichen Rede zur Sachprosa: Zur Entwicklung der Ägyptisch-Arabischen Dialektliteratur”, *Dialektliteratur heute*, voor het laatst geraadpleegd op 22 september 2019 via <http://www.dialektforschung.phil.uni-erlangen.de/dialektliteratur>.

5 Onder andere: Saussan Khalil, “The evolution of the Arabic language through online writing: the explosion of 2011”, *The British Society for Middle Eastern Studies (BRISMES)*, 2012. Annual Conference (Graduate Section) Change and Continuity in the Middle East: Rethinking West Asia, North Africa and the Gulf after 2011.

Afb: 1

Demonstratie in Khartoem, mei 2019. Foto: Khalid Bahar

Afb 2:

Demonstratie in Khartoem, mei 2019. Foto: Khalid Bahar

Afb. 3:

Demonstratie in Khartoem, mei 2019. Foto: Khalid Bahar

Afb. 4:

De besproken leuzen uit dit artikel in het Arabische schrift.

تسقط بس

شرفت شرفت عطبرة مرقت

مرقنا مرقنا ضد الناس السرقتا عرقنا

الشعب يريد إسقاط النظام

حرية سلام وعدالة، الثورة خيار الشعب

مرقنا مرقنا ضد الناس الكتلوا ولدنا

أي كوز، ندوسوا دوس، ما بنخاف ما بنخاف

الطفلة ما بتكتل، بكتل سكات الزول

رص العساكر رص، الليلة تسقط بس

تسقط تسقط بس، كذا بالواضح ما بالدس

مدنياااااوووو

سقطت ما سقطت، صابنها

سلمية ضد الحرمية

يا اخوانا شاي الشاي بجاي
شاي ما عادي شاي كوفتي كمان
فيه موية صحة ومعاه كيكة

شفاثة جو بوليس جرى
كنداكة جا بوليس جرى

الجيش بحب الجرجرة
ثورتنا دي ما بتقدرها

ارفع ايدك فوق التفنيش بالذوق

أم الشهيد أمي، دم الشهيد دمي

حرية سلام وعدالة، مدنية خيار الشعب